

Ο Ελληνοβουδισμός

Bhikkhu Ñāṇadassana

Ἐπιτομή τῆς ἱστορίας

Ο ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΙΣΜΟΣ

Ἐπιτομή τῆς ἱστορίας

Ἐπιτομή

Ἐπιτομή τῆς ἱστορίας

Ο Ελληνοβουδισμός είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την πολιτισμική πρόσμιξη στοιχείων του ελληνικού πολιτισμού και του Βουδισμού, η οποία ξεκίνησε τον 4ο αιώνα π.Χ. με την έναρξη της ελληνιστικής περιόδου, και συνεχίστηκε ως τον 5ο αιώνα μ.Χ.

Ήταν μια πολιτιστική συνέπεια μιας μακράς αλυσίδας γεγονότων και η αλληλεπίδραση μεταξύ του ελληνικού στοιχείου και του Βουδισμού. Ξεκίνησε με τις εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου για την κατάκτηση της Περσικής αυτοκρατορίας και τις επιπλέον κατακτήσεις περιοχών ανατολικότερα της Κεντρικής Ασίας, καθιερώνοντας έτσι μια άμεση επαφή με τους πολιτισμούς της Ινδίας.

Αυτές οι εκστρατείες και η δημιουργία των μετέπειτα Ελληνιστικών Βασιλείων στην Ινδία δημιούργησαν τις συνθήκες επαφής των Ελλήνων με τη Βουδιστική διδασκαλία και την εγκαθίδρυση βουδιστικών κοινοτήτων. Οι περιοχές από τις οποίες ξεκίνησε περιλαμβάνουν αυτές του σύγχρονου Αφγανιστάν, του Πακιστάν και της Ινδίας.

Παρ' όλα αυτά, λίγοι άνθρωποι γνωρίζουν σήμερα ότι οι Έλληνες ήταν οι πρώτοι Ευρωπαίοι οι οποίοι ασπάσθηκαν τον Βουδισμό αιώνες πριν την εμφάνιση του Χριστιανισμού, και υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις ότι οι πρώτοι γλύπτες οι οποίοι απεικόνισαν τον Βούδα σε μορφή αγαλμάτων ήταν ελληνικής καταγωγής.

Αυτά τα αγάλματα παρουσιάζουν μία ρεαλιστική απεικόνιση των χαρακτηριστικών του προσώπου και του σώματος σε συνδυασμό με τις λεπτομέρειες των πτυχών του χιτώνα. Μπορούν να συγκριθούν με τα καλύτερα γλυπτά της κλασικής και ελληνιστικής περιόδου.

Από τον 4ο αιώνα π.Χ. η φιλοσοφική, ειρηνική και απελευθερωτική Διδασκαλία του Βούδα είχε μεγάλο αντίκτυπο στον Ελληνισμό της Ασίας, όπου υπήρξε μεγάλη αλληλεπίδραση μεταξύ του Ελληνικού και του Βουδιστικού πολιτισμού.

Μάλιστα, κάτι που ακόμα λιγότεροι άνθρωποι γνωρίζουν, είναι ότι οι Έλληνες των Ελληνιστικών Βασιλείων της Ινδίας ήταν εκείνοι οι οποίοι έπαιξαν έναν σημαντικό ρόλο στη διάδοση του Βουδισμού.

Έτσι, ο Έλληνας βουδιστής μοναχός Νταμμαράκχιτα (*Dhammarakkhita*—τίτλος που σημαίνει Προστατευόμενος από την Διδασκαλία), ήταν ένας από τους ιεραπόστολους που στάλθηκαν από τον βουδιστή αυτοκράτορα Ασόκα για την διάδοση της βουδιστικής Διδασκαλίας στο βορειοδυτικό τμήμα της ινδικής χερσονήσου (*aparantaka*). Εκεί κήρυξε την *Aggikkhandhopama Sutta* με αποτέλεσμα 37.000 άτομα να ασπαστούν τον Βουδισμό. Αυτή η αναφορά βρίσκεται στο Μεγάλο Χρονικό της Σρι Λάνκα «Μαχάβανσα» (Mhv.xii.4, 34f.), όπου ο Νταμμαράκχιτα περιγράφεται ως Έλληνας (Γιόνακα).

«Γιόνακα» (*Yonaka*), «Γιόνα» (*Yona*), ή «Γιάβανα» (*Yavana*), που κυριολεκτικά σημαίνει «Ίωνας /ες» είναι το όνομα με το οποίο περιγράφονταν οι Έλληνες στην αρχαία εποχή στην Ασία. Ήταν ένθερμοι αποδέκτες του Βουδισμού και το παράδειγμα του Έλληνα (Γιόνακα) Νταμμαράκχιτα δείχνει ότι έλαβαν ενεργό ρόλο στην εξάπλωση του Βουδισμού ως σημαντικοί ιεραπόστολοι.

Ελάχιστοι δε είναι και αυτοί που γνωρίζουν ότι ο ίδιος ο Βούδας περίπου τον πέμπτο αιώνα π.Χ. σε μία από τις διδασκαλίες του αναφέρθηκε στους Έλληνες (*Yona*, στα Ινδικά της εποχής), όταν συνέκρινε το άκαμπτο κοινωνικό σύστημα των τεσσάρων Ινδικών τάξεων ή καστών με αυτό των Ελλήνων και άλλων γειτονικών χωρών όπου υπήρχαν μόνο δύο τάξεις ανθρώπων, των δεσποτών και των δούλων. Εκεί ο δεσπότης μπορούσε να γίνει δούλος και ο δούλος δεσπότης. (MN 93, *Assalāyana Sutta*).

Η σημασία του Ελληνισμού στον Βουδισμό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι τα Ελληνικά ήταν από τις πρώτες γλώσσες στις οποίες καταγράφηκε μέρος των διδασκαλιών του Βούδα, πολύ πριν από τον Κανόνα Πάλι, στις διάσημες στήλες και επιγραφές του Ινδού Αυτοκράτορα Ασόκα. Το παρακάτω κείμενο είναι απόσπασμα των διδασκαλιών του Βούδα και βρέθηκε σε

μία από τις 14 μεγαλύτερες επιγραφές που είχαν γραφτεί στα Ελληνικά:

«[ΕΥ]ΣΕΒΕΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΠΑΣΑΣ ΤΑΣ ΔΙΑΤΡΙΒΑΣ·

«Ευσέβεια και εγκράτεια σε όλους τους τρόπους ζωής

ΕΓΚΡΑΤΗΣ ΔΕ ΜΑΛΙΣΤΑ ΕΣΤΙΝ ὍΣ ἌΝ ΓΛΩΣΣΗΣ ΕΓΚΡΑΤΗΣ ἦΙ.

«εγκρατής δε μάλιστα είναι αυτός που στη γλώσσα είναι εγκρατής».

**ΚΑΙ ΜΗΤΕ ΕΑΥΤΟΥΣ ΕΠΑ[Ι]ΝΩΣΙΝ, ΜΗΤΕ ΤΩΝ ΠΕΛΑΣ ΨΕΓΩΣΙΝ ΠΕΡΙ ΜΗ-
ΔΕΝΟΣ».**

«Και ούτε να επαινούν τους εαυτούς τους, ούτε να επικρίνουν τους πλησίον (γείτονές) τους για μηδαμινά πράγματα».

(Λίθινη Επιγραφή του Ασόκα στο *Kandahar*, 258 π.Χ.)

Η διδασκαλία αυτή έχει βρεθεί και στα κείμενα του Κανόνα Πάλι που αποτελεί την επίσημη γλώσσα των διδασκαλιών του Βούδα, όπως στο *Dhammapada* 261, 361 και MN 113, *Sappurisa Sutta*.

Ο Αυτοκράτορας Ασόκα υιοθέτησε την βουδιστική πίστη και έγινε ένας μεγάλος προσηλυτιστής του Τεραβάδα Βουδισμού κατά τον παραδοσιακό Κανόνα Πάλι, επιμένοντας στη μη χρήση βίας στους ανθρώπους και στα ζώα, και στις γενικές παραινήσεις για την ρύθμιση της ηθικής ζωής των ανθρώπων. Είναι μια ιστορική μορφή που αποτελεί για τον Βουδισμό ό,τι αποτελεί για τον Χριστιανισμό ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Α'. Ανήλθε στην εξουσία γύρω στο 270 π.Χ. και η βασιλεία του συνδέεται με το απόγειο της ισχύος της δυναστείας των Μαούρυα.

Σύμφωνα με τις επιγραφές του Ασόκα, ορισμένες εκ των οποίων είναι γραμμένες στα Ελληνικά, έστειλε βουδιστές αντιπροσώπους στις περιοχές των Ελλήνων στην Ασία και σε περιοχές ως την Μεσόγειο θάλασσα. Στα γραπτά αυτά, αναφέρονται ο

κάθε ένας από τους ηγέτες του Ελληνικού κόσμου που συνάντησαν την εποχή εκείνη (μέσα 3ου αιώνα π.Χ.):

Η κατάκτηση με το Ντάρμα (Διδασκαλία) έχει κερδηθεί εδώ στα σύνορα, καθώς και ακόμη στα εξακόσια γιότζανα (4000 μίλια/6437 χλμ) μακριά, όπου ο Έλληνας βασιλιάς Αντίγογα (Αντίοχος Β' Ο Θεός - Σελευκίδες) κυβερνά, και πέρα από την γη αυτή υπάρχουν οι τέσσερις βασιλιάδες με την ονομασία Turataya (Πτολεμαίος Φιλάδελφος - Αίγυπτος), Ατιγοκα (Αντίγονος Β' Γονατάς - Μακεδονία), Μακα (Μάγας ο Κυρηναίος - Κυρηναϊκή) και Αλικασυ[η]δα (Αλέξανδρος της Ηπείρου) που κυβερνούν, με τον ίδιο τρόπο που κυβερνούν στο νότο οι Τσόλα, οι Πάντια, και ως το Ταμραπάρνι (Σρι Λάνκα). (Διάταγμα 13).

Ο Ασόκα επίσης ισχυρίστηκε πως προσηλύτισε τους ελληνικούς πληθυσμούς του βασιλείου του στον Βουδισμό:

Εδώ στη γη του βασιλιά ανάμεσα στους Έλληνες, του Καμπότζιους, τους Ναμπχάκα, τους Ναμπχάπαμκιτ, τους Μπχότζα, τους Πιτνίκα, του Άντχρα και τους Παλίντα, παντού όλοι οι άνθρωποι ακολουθούν τις διδασχές του Ντάρμα. (Διάταγμα 13). (S. Dhammika)

Η πολιτιστική σχέση του ελληνικού πολιτισμού και του Βουδισμού συνεχίστηκε με την ίδρυση του Ελληνικού βασιλείου της Βακτριανής (250 π.Χ – 130 π.Χ), όπου βρίσκεται το σημερινό Αφγανιστάν.

Τούτο επεκτάθηκε πιο βαθιά στην Ινδία το 180 π.Χ., όπου και ιδρύθηκε το Ινδοελληνικό βασίλειο, υπό το οποίο ο Βουδισμός διαδόθηκε ευρέως. Έτσι ο Βουδισμός ευημερούσε υπό την κυριαρχία των Ελληνοϊνδών βασιλέων.

Οι Ελληνοϊνδοί βασιλείς συνδύασαν την ελληνική με τις ινδοϊρανικές γλώσσες, κάποια δε σύμβολα και θρησκευτικά έθιμα

του Ινδουισμού και Βουδισμού με την αρχαία ελληνική θρησκεία. Υπήρξαν επίσης υποστηρικτές του Βουδισμού—έναν συνδυασμός που είναι σήμερα γνωστός ως Ελληνοβουδισμός και ελληνοβουδιστική τέχνη.

Ο Μένανδρος Α΄, ο οποίος έχει περιγραφεί ως ο μεγαλύτερος και διάσημος των Ελληνοϊνδών βασιλέων, θεωρείται ως μεγάλος προστάτης του Βουδισμού. Ήταν ένας από τους βασιλείς του Ινδοελληνικού βασιλείου από το 163 π.Χ. έως το 145 π.Χ. Γνωστός ως Μένανδρος ο Δίκαιος, είχε την πρωτεύουσά του στην Σάγκαλα (*Sāgala*), τη σημερινή Σιαλκότ στο Παντζάμπ του Πακιστάν.

*Νόμισμα του Μένανδρου:
Πρόσθια όψη: «ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΣΩΤΗΡΟΣ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ».*

Ασπάστηκε και προώθησε τον Βουδισμό και στην Ινδική παράδοση αποκαλείται Μιλίντα. Οι διάλογοί του με τον Βουδιστή μοναχό Ναγκασένα (*Nāgasena*), ο οποίος είναι γνωστός για την στροφή του Μένανδρου από τον αρχαιοελληνικό πολυθεϊσμό στον Βουδισμό, αποτελούν την βουδιστική διατριβή γνωστή ως «Μιλίντα Πάνχα», που σημαίνει, «Οι Ερωτήσεις του Μένανδρου». Ο Μένανδρος έφτασε στην φώτιση ως σοφός με την καθοδήγηση του Ναγκασένα.

Η βουδιστική παράδοση αναγνωρίζει τον Μένανδρο ως ένα από τους μεγάλους ευεργέτες της πίστης, μαζί με τους Ασόκα και Κανίσκα. Άλλωστε είναι πιθανόν ο Μένανδρος να άσκησε κάποιο προσηλυτιστικό έργο καθώς κατά την διάρκεια της βασιλείας του υπήρχε μεγάλο πλήθος ελλήνων βουδιστών μοναχών στις ελληνικές πόλεις όπου κυβερνούσε.

Έτσι, σύμφωνα με το Χρονικό «Μαχάβανσα», ο Μαχά Νταμ-μαράκχιτα (*Mahā Dhammarakkhita*), ήταν ένας Έλληνας βουδιστής επικεφαλής μοναχός κατά την διάρκεια της βασιλείας του Μενάνδρου που, περίπου το 130 π.Χ., οδήγησε 30.000 Έλληνες βουδιστές μοναχούς από «την Ελληνική πόλη Αλασάντρα» (Αλεξάνδρεια η επί του Καυκάσου, περίπου 150

Η «Μαχά Στούπα» όπου φυλάσσεται ευλαβικά ένα μεγάλο μέρος των λειψάνων του Βούδα.

χλμ. βόρεια της σημερινής πρωτεύουσας του Αφγανιστάν Καμπούλ) στην Σρι Λάνκα για το λατρευτικό προσκύνημα σε ένα μεγάλο βουδιστικό μνημείο ονομαζόμενο «Μαχά Στούπα». Αυτός ο μεγάλος αριθμός δείχνει πως ο Βουδισμός ανεπτύχθει ιδιαίτερα στην περιοχή του Μενάνδρου και πως οι Έλληνες εκεί είχαν ενεργή παρουσία.

Εξάλλου αρκετές βουδιστικές αφιερώσεις από Έλληνες της Ινδίας είναι καταγεγραμμένες, όπως αυτή του Έλληνα μεριδάρχη (κυβερνήτη επαρχίας) Θεόδωρου, ο οποίος περιγράφει σε γραφή Χαρόστι πως τέλεσε τη λατρεία των λειψάνων του Βούδα.

Οι επιγραφές βρέθηκαν μέσα σε ένα βάζο που βρίσκονταν σε μια στούπα, και χρονολογούνται από τον καιρό της βασιλείας του Μενάνδρου ή ενός από τους διαδόχους του τον 1ο αιώνα π.Χ.:

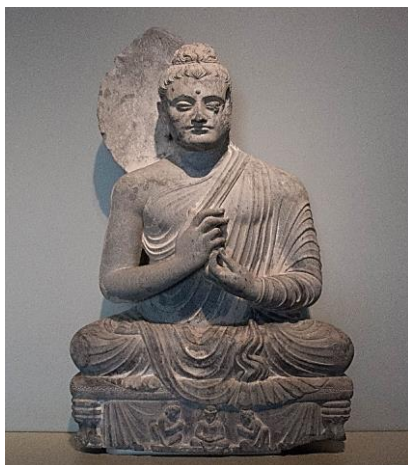
«Ο μεριδάρχης Θεόδωρος τέλεσε την λατρεία των λειψάνων του Σακιαμούνι [Βούδα], για το καλό του συνόλου των ανθρώπων». (Επιγραφή του Μεριδάρχη Θεόδωρου)

Η Ελληνοβουδιστική Τέχνη

Σύμφωνα με αρχαιολογικά ευρήματα και το British Museum, αγάλματα του Βούδα δεν έγιναν μέχρι τον 1ο αιώνα μ.Χ. Αν και δεν έχει οριστικοποιηθεί ως άποψη, οι πρώτες ανθρωπομορφικές αναπαραστάσεις του ίδιου του Βούδα θεωρείται πιθανό πως είναι αποτέλεσμα της ελληνοβουδιστικής αλληλεπίδρασης. Πριν από αυτόν τον νεοτερισμό, η βουδιστική τέχνη ήταν ανεικονική, ο Βούδας δηλαδή απεικονιζόταν μόνο μέσω των συμβόλων του (έναν άδειο θρόνο, το ιερό δέντρο Μπόντι, τις πατημασιές του Βούδα, τον τροχό της Ντάρμα).

Οι Ελληνοβουδιστές ανέπτυξαν την ελληνοβουδιστική τέχνη, που είναι ουσιαστικά πολιτισμικός συγκρητισμός ανάμεσα στην κλασική ελληνική κουλτούρα και τον Βουδισμό. Το θεματικό περιεχόμενο των δημιουργιών είναι καθαρά Βουδιστικό, που δεν σχετίζεται άμεσα με τους Έλληνες ή τους Ρωμαίους ως προς το θρησκευτικό θέμα. Η τεχνοτροπία όμως παρουσιάζει ελληνική επιρροή που χαρακτηρίζεται από τον ισχυρό ιδεαλιστικό ρεαλισμό της ελληνιστικής τέχνης.

Καθισμένος Βούδας. Βόρειο Πακιστάν, ίσως Τζαμάλ Γκαρχί, κοιλιάδα Πεσαβάρ, πρώην βασίλειο της Γκαντάρα, 300-500 μ.Χ.

Η καταγωγή της ελληνοβουδιστικής τέχνης θα πρέπει να αναζητηθεί στο Ελληνικό βασίλειο της Βακτριανής, από το οποίο δημιουργήθηκε το μετέπειτα Ινδοελληνικό βασίλειο. Υπό την κυριαρχία των ινδοελληνικών βασιλέων και μετέπειτα της αυτοκρατορίας των Κουσάν, η αλληλεπίδραση της ελληνικής και

βουδιστικής κουλτούρας άνθισε στην περιοχή της Γκαντάρα (*Gandhāra*), στο σημερινό βόρειο Πακιστάν, πριν εξαπλωθεί περαιτέρω μέσα στην Ινδία, επηρεάζοντας την τέχνη της περιοχής Μάτουρα (*Mathura*) στην βόρεια Ινδία, και στη συνέχεια την Χίντου τέχνη της αυτοκρατορίας Γκούπτα, η οποία επρόκειτο να επεκταθεί στην υπόλοιπη νοτιοανατολική Ασία (Καμπότζη, Λάος, Ταϊλάνδη, Βιετνάμ).

Η επίδραση της ελληνοβουδιστικής τέχνης απλώθηκε επίσης βόρεια προς την Κεντρική Ασία, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό την τέχνη του Ταρίμ, και ουσιαστικά τις τέχνες στην Κίνα, την Κορέα και την Ιαπωνία.

Η ελληνική επιρροή στην αναπαράσταση του Βούδα έκανε δυνατή μέσω ενός εξιδανικευμένου ρεαλισμού, μια πολύ προσιτή, κατανοητή και ελκυστική απεικόνιση του απώτερου σταδίου της φώτισης όπως την περιγράφει ο Βουδισμός, δίνοντάς του την δυνατότητα να προσεγγίσει ένα ευρύτερο κοινό.

Κατά τους επόμενους αιώνες, αυτή η ανθρωπομορφική αναπαράσταση του Βούδα καθόρισε τον κανόνα της βουδιστικής τέχνης, αλλά βαθμιαία εξελίχθηκε με την συμπερίληψη περισσότερων ινδικών και ασιατικών στοιχείων.

ΠΗΓΗ:

Wikipedia,
Dictionary of Pali Proper Names,
Sutta Piṭaka.